

DERTLİ VE “KARA BAHT” MOTİFİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet MERMER

Klâsik edebiyatta «Manzum, isti-âre, remiz, teşbih unsurları» prob'emli kavramlar ve terimlerdir. Bunlara ilâve olarak, daha çok Halk Edebiyatında kullanılan, Yeni Türk Edebiyat araştırmalarında ve son zamanlarda Klâsik Edebiyatta da görülmeye başlayan bir kavram ve terim de motif'tir.

Motif kelimesinin bugüne kadar çeşitli tarifleri yapılmıştır. Yapılan geniş tariflerden biri şudur : «Sanat eserlerinde belli aralıklarla tekrarlanan, bazen ufak -tefek farklılıklar göstermekle beraber, anahatlarıyla sâbit özelliklere sâhip küçük unsurlara «motif» adı verilir. Motifler, kompozisyonu meydana getiren küçük ve önemli bir unsur da¹... Bu kelemenin yerine Rus âlimi V. Proop «Kompozisyon», Vese-lovzkijz «Tem» tâbirini kullanmış ise de, pek çok araştırmacı «motif»i tercih etmektedir².

Motif kelimesinin asıl esprisi ve ilk ortaya çıkışı anlatmaya dayanan türler dediğimiz «Destan, masal, efsâne, fıkra ve halk hikâyelerinde» geçen motiflerdir. Bu mesele söz konusu edildiğinde kaynaklarda ilk belirtilen eser, S. Thompson'un Motif Index of Folk - Literature'dir Anlatmaya dayalı türler üzerindeki motif çalışmaları yeni olmasına rağmen, bu konuda Halk edebiyatında çok önemli çalışmalar³ yapılmıştır. Bu çalışmalar dışında gerek Halk edebiyatında, gerekse Yeni edebiyatta «Turna» motifi⁴, «Su» motifi⁵, «Geyik» motifi⁶, «Kuş» motifi⁷ gibi araştırmalar da vardır.

Halk edebiyatında sıkça sözü edilen, hem âşığın hem de o devir Anadolu insanının iç dünyasını dile getiren bir deyim vardır : Kara baht.

Baht uğur, talih, yazı ve kader mânâlarına gelir. Kara kelimesinin ise Türk lughatında çok çeşitli anlamları vardır⁸ : Büyük, yüce, cesur, yaş... Bu iki kelimenin tek kelime grubu şekline getirilen, yani »Kara baht« ise tâlihsizlik, kötü şanslılık, kadersizlik... anlamlarını taşır.

Bu kavrama örnek olarak Dertli'nin aşağıdaki meşhur koşmasını seçtik. Bolulu Dertli, hem Klâsik edebiyat geleneğini Halk edebiyatına taşıyan hem de âşıklık geleneğini devam ettiren, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni, Develili Seyrâni ile birlikte XIX. yy. m dört büyük âşığından biridir. Aşağıdaki koşma çok tanınmış, sevilmiş ve belâgat gücü bakımından akıcı bulunmuştur. Başta Rıza Tevfik olmak üzere, Cumhuriyet devri şairlerinden Kemâlettin Kâmi, Ömer Bedreddin, Halil... Dertlinin bu koşmasına naziler yazmışlardır⁹.

KOŞMA

Girdâb-ı mihnette kapandın kaldın
Vermedin bir yandan ses kara bahtım
Anladım gâfilsin, uykuya daldın
Deli poyraz gibi es kara bahtım
Âlemde bir candan korkulmaz iken
Pençenden kimseler kurtulmaz iken
Arslana kaplana yırtılmaz iken
Dedirttin tilkiye «pes!» kara bahtım
Dertliyâ çıkar mı bu işin ucu
Şimdi farkedem yok altunu tuncu

- Kuş motifi» Mehmet Kaplan'a Armağan, İst., 1984, s. 202.
- 2 Türk Dili ve Edebiyatı Ansk., Der-
gah Yay., İst., 1986, c. V, s. 402.
- 3 Umay Günay, Âşık Tarzı Şiir Gele-
neği ve Rüya Motifi, Ank., 1986,
Doç. Dr. Fikret Türkmen, Tahir ile
Zühre, Ankara 1983, Doç. Dr. Saim
Sakaoğlu, Anadolu Türk Efsânele-
rinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsâ-
nelerin Tıp Kataloğu, Orhan Şaik
Gökay, Dedem Korkutun Kitabı,
İstanbul 1938.
- 4 Şükrü Elçin, «Türk Halk Edebiyatın-
da Turna Motifi «Türk Kültürü
Araştırmaları (Prof. Dr. Faruk K.
Timurtaş'ın Hâtrasına Armağan),
Ank., 1983, s. 79 - 94.
- 5 Doç. Dr. Abdurrahman Güzel,
«Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde Su
Motifi, II. Milletlerarası Türk Folk-
lor Kongresi Bildirileri, Ank., 1982,
c. II, s. 221 - 240.
- 6 Dr. Müjgan Cunbur, «Folklorumuz-
da Geyik Motifi Üzerine» II. Millet-
lerarası Türk Folklor Kongresi Bil-
dirileri, Ank., 1982, c. II, s. 71 - 94.
- 7 Zeynep Korkmaz, a.g.m., s. 202-210.
- 8 Yr. Doç. Dr. İsmet Cemiloğlu, «Dili-
mizdeki Kara Kelimesi Hakkında»
Milli Folklor, c. II., Sy. 12, s. 22 - 26.
- 9 Şemseddin Kutlu, Dertli, Kültür ve
Turizm Bak. Yay., Ank., 1988, s.
179.
- 10 Şemseddin Kutlu, a.g.e., s. 173
- 11 Prof. Dr. Sadık K. Tural, Zamannın
Elinden Tutmak, 2. bs., Ank., 1991,
s. 118.
- 12 Prof. Dr. Ali N. Tarlan, Fuzüli Di-
vânı Şerhi, Ank., 1985, c. III, s. 158,
c. II, s. 45.
- 13 Yahya Kemal, Edebiyata Dair, İst.,
1971, s. 37.
- 14 Prof. A. Hamdi Tanpınar, XIX. Asır
Türk Edebiyatı Tarihi, 4. bs., İst.,
1976, s. 604.
- 15 Ahmed Paşa Divanı, Prof. Dr. Ali
Nihad Tarlan, İst., 1966, s. 132.
- 16 Şemseddin Kutlu, a.g.e., s. 180.
- 17 Şemseddin Kutlu, a.g.e., s. 176.
- 18 Prof. A.H. Tanpınar, a.g.e., s. 104.